

ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ІНЖЕК»

Ministry of Education and Science of Ukraine
Kharkiv National University
National Academy of Sciences of Ukraine of Economics
Research Centre of Industrial Problems of Development

LIBERMAN READINGS – 2011: economic legacy and modern problems

Monograph

In memory of the founder of kharkiv economic school
O. G. Liberman

Kharkiv
2011

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний економічний університет
Національна академія наук України
Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку

ЛІБЕРМАНІВСЬКІ ЧИТАННЯ – 2011: економічна спадщина та сучасні проблеми

Монографія

В пам'ять засновника Харківської економічної школи
О. Г. Лібермана

Харків
2011

ББК 65.050

Л 55

Рекомендовано рішенням вченої ради Харківського національного економічного університету (протокол № 3 від 31.10.2011 р.)

Рекомендовано рішенням вченої ради Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України (протокол № 10 від 25.10.2011 р.)

Рецензенти: **Благун І. С.** – д-р екон. наук, професор, Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника (Івано-Франківськ);
Ковальчук К. Ф. – д-р екон. наук, професор, Національна металургійна академія України (Дніпропетровськ);
Іванов Ю. Б. – д-р екон. наук, професор, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (Харків)

Ліберманівські читання – 2011: економічна спадщина та сучасні проблеми:

Л 55 Монографія / Під заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Пономаренка В. С., д-ра екон. наук, проф. Кизима М. О. – Х.: ФОП Павленко О. Г.; ВД «ІНЖЕК», 2011. – 336 с. Русск. яз., укр. мова.

ISBN 978-966-2901-12-2

Це видання є збіркою проблемних статей провідних науковців держави, що займаються проблемами економічної теорії та практики. Розглянуто, обґрунтовано та розроблено науково-методичні і практичні рекомендації щодо вирішення актуальних питань економіки країни та розвитку економічної теорії.

Рекомендовано для студентів, аспірантів, викладачів та науковців, які досліджують проблеми формування організаційних знань в умовах економічної кризи.

ББК 65.050

ISBN 978-966-2901-12-2

© Колектив авторів, 2011
© ФОП Павленко О. Г., 2011
© ВД «ІНЖЕК», 2011

ЗМІСТ

<i>Олейник С. У. Е. Г. Либерман и экономическая эффективность производства .....</i>	<i>9</i>
<i>Пономаренко В. С., Гонтарева І. В. Методологія комплексного оцінювання ефективності розвитку підприємства .....</i>	<i>33</i>
<i>Кизим М. О., Хаустова В. Є. Кластерні структури в економіці: класифікація та особливості побудови .....</i>	<i>51</i>
<i>Христіановський В. В., Кавун С. В., Зима О. Г. Оцінювання рівня економічної безпеки підприємств коксо- та нафтохімічної галузі та її практичне використання.....</i>	<i>67</i>
<i>Раєвнева О. В., Серєда Модель прогнозування градієнта розвитку машинобудівного підприємства.....</i>	<i>82</i>
<i>Тищенко О. М., Головня А. С. Рекомендації щодо вдосконалення регулювання соціально-економічного розвитку України засобами податкової політики.....</i>	<i>106</i>
<i>Ястремська О. М. Теоретичне обґрунтування економічної сутності та суспільної значущості інвестування .....</i>	<i>121</i>
<i>Клебанова Т. С., Гурьянова А. С. Моделирование циклической динамики макроэкономических показателей.....</i>	<i>142</i>
<i>Гриньова В. М., Колодізєв О. М., Зима О. Г. Діалектика зв'язку та впливу фінансового механізму на інноваційний розвиток економіки України.....</i>	<i>168</i>
<i>Амосов О. Ю., Гавкалова Н. А. Інтелектуальна власність в Україні: захист прав та тенденції розвитку .....</i>	<i>189</i>
<i>Назарова Г. В., Лаптев В. І. Проблеми розвитку корпоративного сектору економіки України в умовах посткризового стану .....</i>	<i>210</i>
<i>Проноза П. В., Громико Н. К. Аналіз причин та передумов виникнення світової фінансової кризи .....</i>	<i>224</i>
<i>Дікань А. В., Синюгіна Н. В. Державний фінансовий контроль як ефективний важіль забезпечення фінансової безпеки України .....</i>	<i>240</i>
<i>Красноносова О. М., Єрмоленко О. А. Ринок праці в аграрному секторі: особливості і перспективи розвитку.....</i>	<i>249</i>

<i>Сєрікова Т. М., Лугова В. М. Оцінка управлінського персоналу підприємства за складовими особистісного потенціалу.....</i>	<i>261</i>
<i>Успенко В. І., Лугова В. М. Оцінка управлінського персоналу підприємства за складовими особистісного потенціалу.....</i>	<i>274</i>
<i>Найдьонов В. С. Нова методологія визначення індикаторів кризи .....</i>	<i>286</i>
<i>Матюшенко В. С. Перспективи розвитку і комерціалізації нанотехнологій в Україні.....</i>	<i>306</i>

ЗМІСТ

<i>Oleinik S. U.</i> , E. I. E.G. Liberman and Economic Efficiency of Production	9
<i>Ponomarenko V. S., Gontareva I. V.</i> Methodology of Complex Assessment of Enterprise Development Efficiency	33
<i>Kizim M. O., Khaustova V. I.</i> Cluster Structures in Economy: Classification and Peculiarities of Building	51
<i>Khristianovski V. V., Kavun S. V., Zima O. G.</i> Assessment of the Level of Economic Security of Enterprises of By-Product-Coking and Petrochemical Industries and its Practical Use	67
<i>Raievneva O. V. Sereda A. S.</i> Model of Forecasting of Development Gradient of Machine Building Enterprise.....	82
<i>Tischenko O. M., Golovnia A. S.</i> Recommendations as to Improvement of Regulation of Socio-Economic Development of Ukraine with Tax Policy Means.....	106
<i>Yastrem'ska O.M.</i> Theoretical Substantiation of Economic Essence and Social Significance of Investing	121
<i>Klebanova T. S., Gurianova L. S.</i> Modelling of Cyclic Dynamics of Macroeconomic Indicators	142
<i>Griniovа V. M., Kolodiziev O. M., Zima O. G.</i> Dialectics of Connection and Influence of Financial Mechanism on Innovation Development of the Economy of Ukraine	168
<i>Amosov O. Y. Gavkalova N. L.</i> Intellectual Property in Ukraine: Protection of Rights and Tendencies of Development	189
<i>Nazarova G. V., Laptev V. I.</i> Problems of Development of Corporate Sector of Economy of Ukraine in Conditions of Post-Crisis State.....	210
<i>Pronoza P. V., Gromuko N. K.</i> Analysis Causes and Conditions of the Worldfinancial Crisis	224
<i>Dikan L. V., Siniugina N. V.</i> State Financial Control as Effective Leverage of Ensuring Financial Security of Ukraine.....	240
<i>Krasnonosova O. M., Yermolenko O. A.</i> Market of Labor in Agrarian Sector: Peculiarities and Perspectives of Development	249

<i>Sierikova T. M., Lugova V. M.</i> Assessment of Enterprise Managerial Staff by Components of Personality Potential	261
<i>Uspalenko V. I., Lugova V. M.</i> Assessment of Enterprise Managerial Staff by Components of Personality Potential	274
<i>Naidionov V. S.</i> New Methodology of Determination of Crisis Indicators.....	286
<i>Matiushenko V. S.</i> Perspectives of Development and Commercialization of Nanotechnologies in Ukraine	306

ДІАЛЕКТИКА ЗВ'ЯЗКУ ТА ВПЛИВУ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ НА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Гриньова В. М.

докт. екон. наук, професор

Колодізєв О. М.

докт. екон. наук, доцент

Зима Ол-др Г.

канд. екон. наук, доцент

Харківський національний економічний університет

Дослідження першопричин взаємозв'язку між фінансовим механізмом та інноваційними механізмами, а також визначення його характеру, свідчить про той факт, що цей зв'язок є діалектичним та зворотним, тобто «така співпраця» відбувається не однобоко, а залишається взаємовигідною. Незважаючи на первинне сприйняття взаємодії фінансового механізму з інноваційними механізмами, виключно як витратної, інноваційні механізми в реаліях економічного розвитку виступають акумуляторами фінансових потоків та можуть навіть забезпечити їх відтворення на розширеній основі. Не можна не погодитись з твердженням науковців, що реалізація інноваційних проектів відкриває нові можливості, які обумовлюють якість, конкурентоспроможність продукції, а отже – сприяє нарощенню обсягів фінансових ресурсів, покращенню їх структури, за рахунок чого формується та поліпшується фінансовий потенціал.

Такий результат досягається за певних умов або на основі дотримання ряду принципів взаємодії фінансового механізму в інноваційному розвитку на різних рівнях економіки. Склад принципів діалектичної взаємодії подано на *рис. 1*.

Перший **принцип продуктивності** полягає у забезпеченні процесу відтворення інновацій на розширеній основі, тобто, коли фінансові ресурси не тільки поглинаються і використовуються, але й генеруються, причому в більшому обсязі. У цьому аспекті слід зазначити, що інновації

сприяють генеруванню практично усіх видів ресурсів – фінансових, трудових, виробничих. Так чи інакше це призводить до покращення не тільки кількісних, але і якісних показників фінансового потенціалу, а отже – створюються умови для подальшої реалізації інноваційних проектів на різних економічних рівнях.

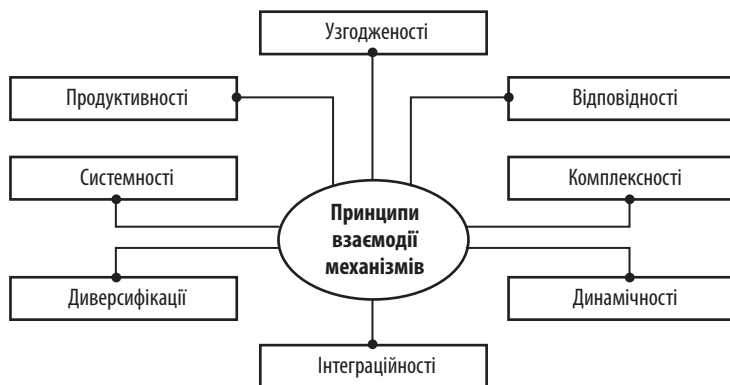

Рис. 1. Схема принципів взаємодії фінансового механізму в інноваційному розвитку національної економіки

Однак, за наявності дефіциту фінансових ресурсів, необхідною умовою інноваційного розвитку економіки виступає визначення пріоритетності напрямів інвестування, що передбачає пильний відбір інноваційних проектів у відповідності із забезпеченням інноваційного потенціалу країни. У цьому сенсі державна інноваційна політика повинна орієнтуватися на великі підприємства. Так, дослідник М. В. Гаман вважає, що науково-технічний рівень вироблюваної у країні продукції не можна кардинально підвищити, спираючись на дрібні підприємства та індивідуальний бізнес [4]. Державі, на його думку, необхідно звернути увагу на структуру національного виробництва, місце в ньому великих підприємств, здатних йти на гребені технічного прогресу.

Провідні науковці, а саме А. Гальчинський, В. Геєць та В. Семиноженко [2] також наполягають на необхідності розробки і реалізації програми формування національних інноваційних і технологічних лідерів, великих

підприємств, холдингів, високотехнологічних виробництв і підприємств, які мають пріоритетне значення для формування національної моделі промислово-економічного зростання.

Визначення пріоритетності інвестування також передбачає орієнтацію бюджетної політики країни виключно на підтримку базових інновацій, які створюють принципово нові можливості, відповідні їм потреби та ринки. На переконання дослідників [2], до пріоритетів бюджетної політики треба віднести підтримку експортоорієнтованих підприємств, насамперед тих, які впроваджують базові (фундаментальні) інновації та нові технології, тому що саме вони є рушійною силою прогресу й запорукою технологічного лідерства держави в певній галузі. Спостерігається негативна проте цілком зрозуміла тенденція, коли приватні компанії схиляються до фінансування прикладних досліджень і проектно-конструкторських рішень із великими шансами на реалізацію, уникаючи фундаментальних досліджень, які за своєю природою є досить витратними та досить рідко здатні принести комерційні результати. Це зумовлено високим фінансовим ризиком проведення науково-дослідних робіт, і суб'єкти, які проводять таку діяльність, намагаються звести такі ризики до мінімуму, що і проявляється у зменшенні глибини проведення НДДКР.

Принцип узгодженості взаємодії передбачає координацію дій фінансового та інноваційних механізмів, а також їх спрямованість на загальний результат, тобто у цьому аспекті – фінансовий механізм повинен виконувати стимулюючу функцію із врахуванням об'єктивних умови і потреб розвитку вітчизняного інноваційного комплексу.

Принцип відповідності реалізується через відповідність рівня розвитку фінансового механізму та інноваційних механізмів для реалізації інноваційного потенціалу з подальшим забезпеченням конкурентного положення країни у цій сфері. На сучасному етапі інноваційного розвитку країни забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних інновацій є важливим завданням, вирішення якого супроводжується наявністю проблем у цьому напрямку.

Так, на даний момент, незалежно від рівня якості вітчизняних інновацій, перевага надається іноземним технологічним інноваціям, оскільки

ки вони мають більш короткий життєвий цикл. При цьому відбувається майже неконтрольований приток іноземних технологій, що не тільки не сприяє ефективному функціонуванню інноваційного механізму держави, але й спричиняє появу ризику залежності вітчизняної промисловості від іноземних інновацій.

Принцип системності або принцип єдності передбачає взаємне узгодження усіх дій механізмів та усунення протиріч між ними. В результаті такого підходу створюється система управління інноваційною діяльністю, в межах якої усі її складові взаємно узгоджені і діють в інтересах ефективного функціонування усєї системи, що є основою загальної результативності.

Принцип комплексності передбачає врахування всіх напрямів дії механізмів у тісному взаємозв'язку: від організаційно-правових аспектів до екологічного ефекту реалізації інновацій, а також синергетичного ефекту від дії їх взаємного впливу.

Принцип динамічності передбачає при здійсненні взаємодії фінансового механізму з механізмами управління інноваційним розвитком врахування впливу чинників мінливого зовнішнього середовища, зокрема «... орієнтації на попит, оскільки, як свідчить практика, однією з причин провалу впровадження багатьох інновацій на Україні є той факт, що при їх розробці – потреби і запити споживачів не аналізувалися, а якщо і враховувалися, то лише через призму уявлень розробників» [11].

У своїх дослідженнях науковці О. І. Бутенко та Є. В. Лазарева серед груп внутрішніх проблем, що спричинили «проблемність» вітчизняної інноваційної інфраструктури, виділили головну – відсутність єдиного замовника розбудови інноваційної інфраструктури, яка має багатогалузевий склад [14]. Для вирішення цієї проблеми автори наголошують на необхідності забезпечення єдиного державного замовника формування і розвитку інноваційної інфраструктури зі створенням спеціальних фондів (інноваційних, венчурних, інвестиційних), координації процедур виділення коштів та залучення їх із різних джерел. Виходячи з Концепції Державної цільової економічної програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2008 – 2012 роки» такими державними замовниками перед-

бачено вважати: як координатора – Міністерство освіти і науки України, а головним розпорядником коштів з Держбюджету на виконання цієї програми – Агентство з інвестицій та інновацій.

Методи стимулювання державою підвищення інноваційної активності й ефективності управління НДДКР за напрямом їх впливу фахівці [16] поділяють на чотири групи:

- створення державою попиту на певну інноваційну продукцію та використання його як опосередкований інструмент управління напрямом проведення науково-технічних досліджень (наприклад – державні замовлення з боку силових відомств);
- надання прямої фінансової підтримки, державних субсидій і дотацій, технічне сприяння – тобто створення пропозиції з боку держави;
- модифікація нормативно-правового середовища, в якому активно функціонують інноваційні компанії;
- розбудова інфраструктури середовища функціонування інноваційних організацій у визначеному державою напрямі.

Принцип диверсифікації передбачає формування коштів для фінансового забезпечення інноваційної діяльності із різних джерел з метою визначення та мінімізації ризику, а також створення багатопрофільних напрямків в самій структурі інноваційної діяльності. Безперервний потік інновацій, їх трансформація і диверсифікація сприяють приросту обсягів фінансових коштів, тобто забезпечують можливість реінвестицій в національну економіку.

Принцип інтеграційності передбачає формування тісного взаємозв'язку між фінансовим механізмом та механізмами управління інноваційним розвитком через наявність загального інформаційного середовища, що дає можливість для сприйняття дії цих механізмів як певних підсистем загальної системи фінансування інноваційного розвитку національної економіки.

Для процесу реалізації інновацій, за умови отримання економічного ефекту, домінуючого значення набуває саме *фінансовий механізм*, оскільки економічне обґрунтування доцільності впровадження інновацій є тру-

домістким процесом і, з цієї позиції, **взаємодія елементів** фінансового в інноваційному розвитку економіки, базується на обміні інформацією, без чого неможливе здійснення її основних етапів, алгоритм реалізації якої зображено на *рис. 2*.

При цьому слід відмітити, що ціну помилок та ризик фінансових та інших втрат і збитків можна суттєво знизити при попередньому віртуальному опрацюванні реалізації інноваційних проектів і забезпечити при цьому їх подальше розширене відтворення, тобто не тільки відшкодування витрачених ресурсів, але й створення відповідної бази для реінвестування подальших інноваційних розробок [8].

Таким чином, усі принципи взаємодії фінансового механізму з механізмами управління інноваційним розвитком є взаємообумовлюючими та взаємопов'язаними і забезпечують єдиний процес формування та реалізації інноваційного потенціалу країни, що дозволяє їй розвиватися за прогнозованими темпами і зайняти високе соціально-економічне, політичне та військове положення в структурі міжнародних відносин. Схему такої принципової взаємодії наведено на *рис. 3*.

На макроекономічному рівні реалізація стратегії інноваційного розвитку економіки відбувається через бюджетну політику держави, яка повинна стимулювати інноваційну діяльність, зокрема через використання фінансових методів.

У свою чергу, фінансові методи стимулювання інноваційної діяльності поділяються на два основних типи, структура яких наведена на *рис. 4*. Серед державних методів впливу розрізняють прямі і непрямі [10, с. 299]. Прямі методи безпосередньо діють на функціонування суб'єктів ринку. Прямі методи впливу передбачають безпосереднє фінансування інноваційних проектів за рахунок коштів Державного бюджету чи державних позабюджетних фондів. Використання таких методів впливу спрямоване на збільшення видатків бюджету.

При цьому допомога передбачає орієнтацію на пріоритетні, стратегічно важливі для держави напрями досліджень, переважно фундаментального характеру, а також на інфраструктурні проекти, закупівлю передових іноземних технологій, ліцензій і патентів, участь у міжнародних науково-технічних програмах.

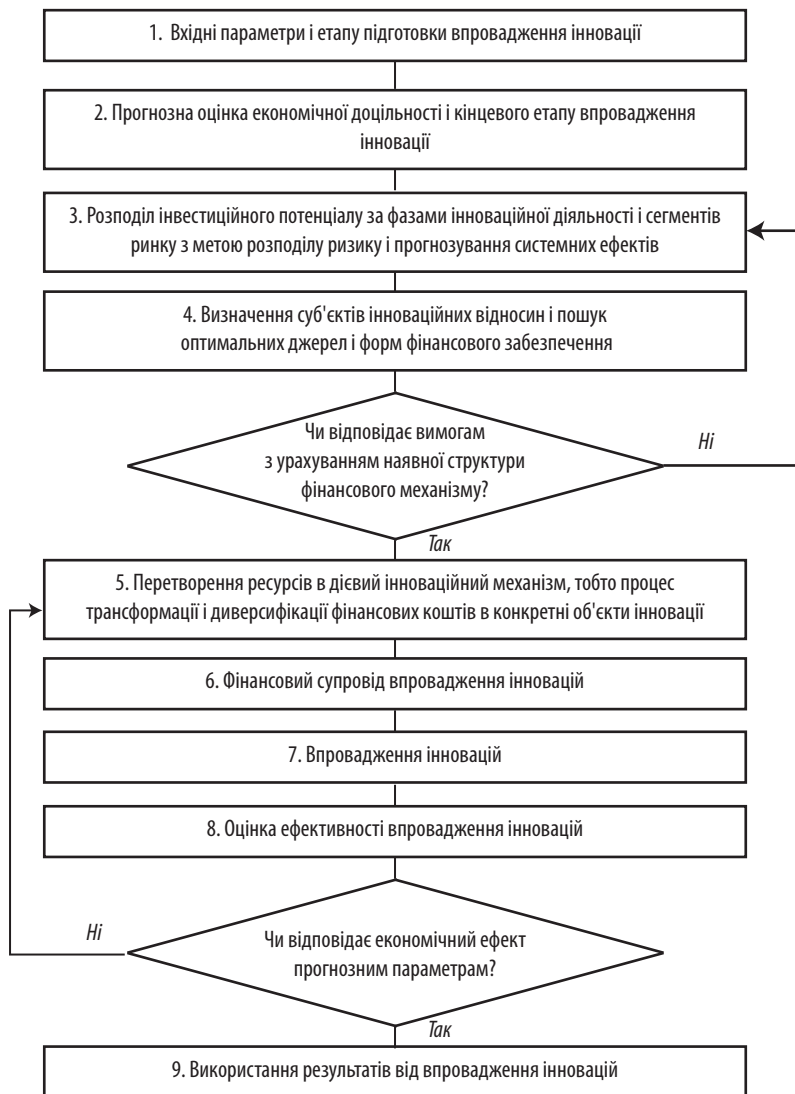

Рис. 2. Схема етапів і формування алгоритму взаємодії елементів фінансового механізму в інноваційному розвитку економіки

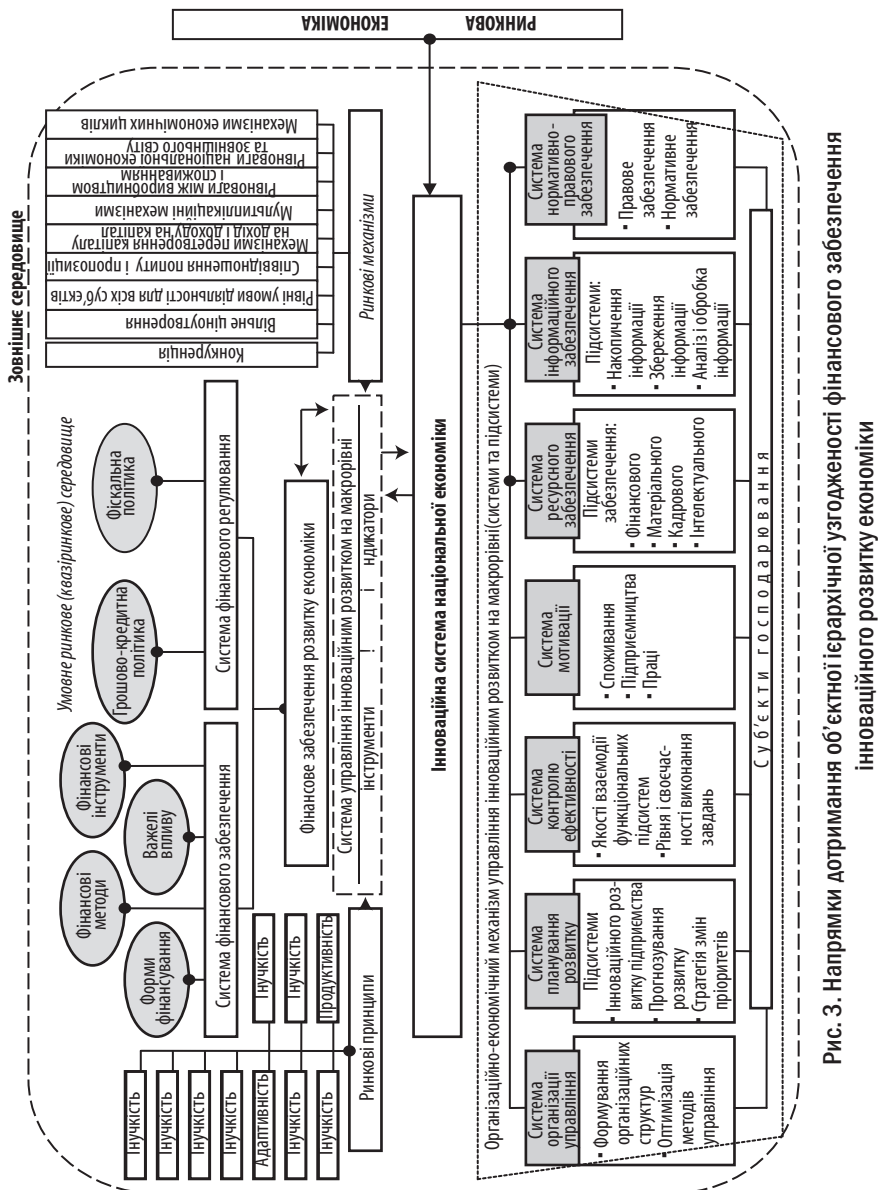

Рис. 3. Напрямки дотримання об'єктної ієрархічної узгодженості фінансового забезпечення інноваційного розвитку економіки

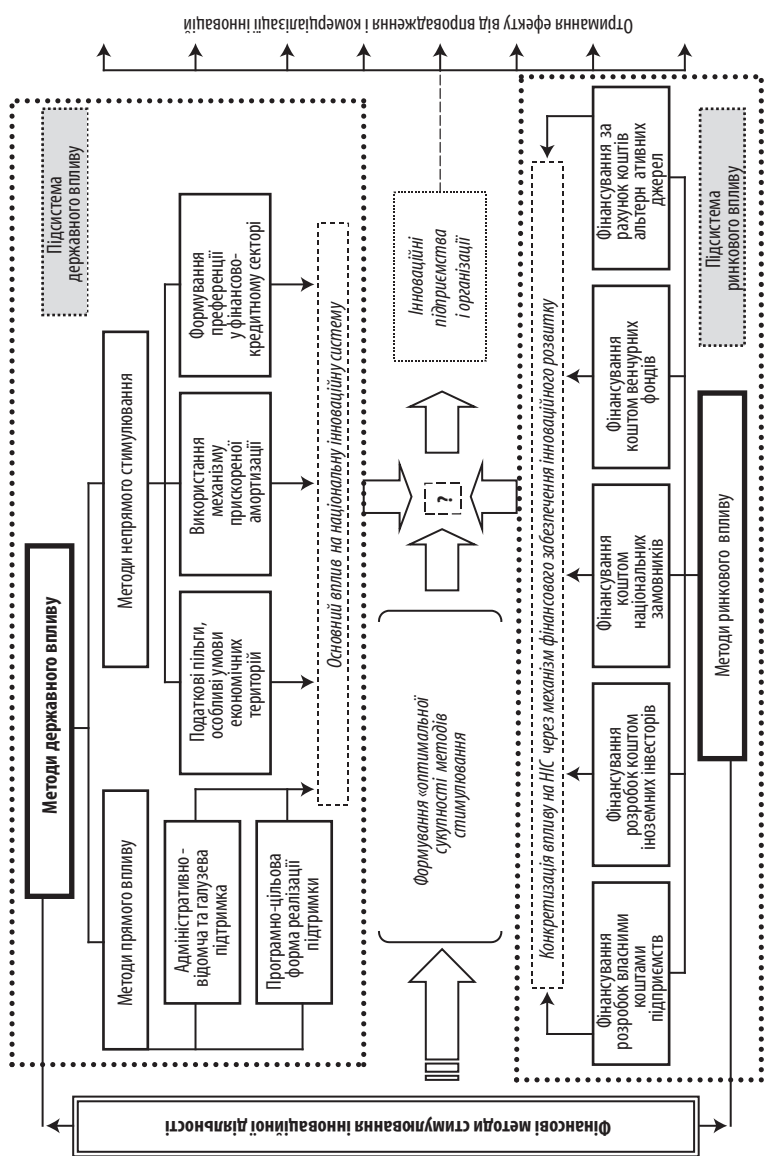

Рис. 4. Напрямки дотримання суб'єктної узгодженості при формуванні оптимальної сукупності методів стимулювання розвитку економіки

Слід відзначити, що «...в усіх розвинутих країнах спостерігається тенденція до поступового скорочення безпосереднього державного фінансування, в свою чергу через лібералізацію фінансових ринків зріс рівень залучення до цього процесу приватної ініціативи» [16, с. 25]. Основний напрям державної допомоги приватним науково-технічним дослідженням спостерігається у стимулюванні проведення ними саме фундаментальних досліджень.

Розрізняють *адміністративно-відомчу* та *програмно-цільову* форми державної підтримки інноваційного розвитку економіки. Перша форма полягає у прямому дотаційному інвестуванні, друга – передбачає використання цільових програм, за якими розвиваються контрактні й субпідрядні системи і вважається більш відповідною сучасним національним умовам господарювання, оскільки дає змогу не розпорошувати обмежений наявний обсяг коштів між усіма інноваційними підприємствами і організаціями, а спрямовувати їх на фінансування пріоритетних для держави напрямків інноваційного розвитку економіки.

Непрямі (опосередковані) методи впливають на економічні інтереси суб'єктів господарювання і спрямовані на створення сприятливого інвестиційного клімату і стимулювання інноваційного розвитку. До непрямих фінансових методів стимулювання інноваційної діяльності належать такі, що в разі їх використання має місце зменшення обсягів надходжень із державного бюджету. Така підтримка інноваційної діяльності реалізується переважно через податкові пільги та надання дозволу на застосування прискореного нарахування амортизації тощо. З розвитком ринкової економіки суттєво розширюється сфера застосування даних методів, при чому водночас реалізується зменшення прямого втручання держави у процеси розширеного відтворення.

Так, у податковому регулюванні виділяють два основних інструменти податкової системи – *ставки* та *пільги*. Стосовно визначення механізму їх дії, податкові ставки здійснюють прямий (загальний) вплив на економіку, а податкові пільги – цільовий стимулюючий (непрямий) вплив.

З метою підвищення конкурентоспроможності національної економіки вкрай необхідною залишається роль таких інструментів податкового впливу, як податкові пільги. Це, насамперед, інвестиційний податковий

кредит та інвестиційна податкова знижка, які виконують роль вагомих стимуляторів активізації інноваційної діяльності підприємств в багатьох розвинутих країнах. Поєднання таких основних інструментів в світовій практиці використовується як засіб впливу на розвиток інноваційноактивних підприємств.

Результати узагальнення досвіду активізації діяльності підприємств в країнах ЄС на основі використання пільг інноваційно-інвестиційного спрямування (табл. 1) дозволяють навести необхідні дані для їх відповідної систематизації.

Таблиця 1

Результати узагальнення досвіду країн ЄС щодо системи пільг з податку на прибуток

Країна	Види пільг для стимулювання інноваційного розвитку						
	Диференціація ставок податків	Інвестиційна податкова знижка	Інвестиційний податковий кредит	Неоподатковувані резерви	Податкові канікули	Прискорена амортизація	Спрощений режим оподаткування
Бельгія	+	+	-	+	-	+	+
Великобританія	+	+	-	+	-	+	+
Греція	+	-	-	+	-	+	+
Данія	+	+	-	+	-	+	+
Ірландія	+	-	+	+	-	+	+
Італія	+	+	-	+	+	+	-
Іспанія	+	+	+	+	-	+	+
Люксембург	+	-	+	+	-	+	-
Нідерланди	+	+	-	+	-	+	+
Португалія	+	+	+	+	+	+	-
Фінляндія	-	-	-	+	-	+	+
Франція	+	-	+	+	+	+	-
Швеція	+	-	-	+	-	+	-
Україна	+	-	-	+	-	+	+

Джерело: узагальнено за статистичними даними

Так, за даними рейтингу, сформованого Центром економічного аналізу «РІА-Аналітика» станом на початок серпня 2011 року, Україна увійшла до двадцятки європейських країн з найвищим податком на прибуток. Саме зі ставкою податку на прибуток країна займає відповідно 17 та 18 позицію рейтингу [17].

Дані свідчать, що найвищий податок виявився на Мальті – 35%, наступними у рейтингу йдуть Франція – корпоративний податок на прибуток становить 34,4%, а також Бельгія – 34%, Італія – 31,4% та Іспанія – 30% [17]. До країн із низькими податками можна віднести Кіпр і Болгарію – 10%. Найнижчий податок на прибуток виявився у Молдові, де ставка податку дорівнює 0%. Такі країни як Ірландія, Латвія і Литва мають показники 12,5% та по 15% відповідно.

Фінансовий механізм необхідно розглядати в якості складової частини фінансової системи, яка охоплює сферу фінансових відносин (об'єкт фінансової системи), сукупність існуючих фінансових органів (суб'єкт фінансової системи), а також забезпечує їх ефективну взаємодію за рахунок створення організаційних передумов для розподілу та подальшого перерозподілу наявних ресурсів. Реалізація фінансової політики держави, в решті-решт, здійснюється через фінансовий механізм безпосередньо заходами впливу суб'єкта фінансової системи на її об'єкт.

Параметри такого впливу визначаються формами – дії фінансових методів: прогнозування та планування, забезпечення і регулювання, а також контролю. Наведені методи мають узагальнюючі характеристики і це надає можливість до розгляду їх як окремі функціональні підсистеми фінансового механізму. Такі підсистеми певною мірою характеризують сутність та напрямок впливу фінансів на якісні і кількісні параметри інноваційного розвитку економіки.

До універсальних фінансово-кредитних важелів інноваційного розвитку української економіки М. І. Крупка [10, с. 60] відносить:

- поширення венчурних механізмів освоєння нововведень;
- сприяння залученню приватних інвестицій у сферу НДДКР та освоєнню нових технологій;

- вирівнювання і збільшення інноваційного потенціалу регіонів шляхом активізації наявних у них науково-технічних ресурсів;
- використання можливостей технологічних трансфертів у національних і міжнародних масштабах.

Фінансові важелі, в свою чергу, характеризують в системі фінансових відносин прийоми або засоби дії фінансових методів. Під поняттям «прийом» слід вважати техніку, або інструментарій, впливу фінансових методів. В процесі аналізу ефективності впливу на об'єкт фінансової системи саме важелі визначають характер спрямування та регулюють такі кількісні параметри впливу, як сила й інтенсивність дії фінансових інструментів.

Теорія фінансових відносин дозволяє визначити основні фінансові важелі інноваційного розвитку економіки, як: податкове стимулювання інноваційної діяльності, пільгове кредитування певних галузей та напрямків діяльності суб'єктів господарювання, розвиток системи венчурного фінансування та трансферту технологій. До основних фінансових інструментів відносять: амортизаційні відрахування; податки і внески; дотації, субсидії і субвенції; валютний курс; штрафи і премії тощо.

Фінансові важелі та фінансові інструменти, як специфічні поняття, самі по собі не досягають завершеного результату, нічого не визначають і нічого не вирішують. Вони опосередковано впливають на дію фінансового механізму, а через нього – на різні соціально-економічні процеси. Саме через механізм зміни кількісних характеристик певного важеля досягаються конкретні якісні показники інноваційного розвитку. Ефективність фінансового механізму залежить від вибору «оптимального пулу фінансових інструментів» та рівня дієвості їх впливу. На практиці фінансові інструменти визначаються з урахуванням конкретних умов і принципів економічних процесів: формування доходів; визначення і спрямування певної частини нагромаджень на конкретні цілі; порядок здійснення витрат; впровадження конкретних норм з врахуванням конкретного етапу розвитку економіки.

Податкові пільги при здійсненні інноваційної діяльності в Україні існують. Так, від сплати податків звільняються державні навчально-виховні заклади, наукові установи і організації, діяльність яких повністю

чи частково фінансується за рахунок коштів бюджетів. Прибуток (дохід) дослідно-конструкторських, конструкторсько-технологічних організацій та дослідних виробництв при цих установах оподатковується у розмірі 25% від ставки податку, встановленого для підприємств в Україні; у розмірі 50% від ставки податку оподатковується прибуток (дохід) дослідних заводів, частка дослідної продукції яких становить не менше 80%; звільняються від сплати податку у Державний фонд фундаментальних досліджень та інноваційні фонди, які зареєстровані в установленому порядку, а оподаткований прибуток підприємств та об'єднань, що здійснюють добровільні внески до цих фондів, зменшується на суму таких внесків.

Принципову схему механізму активізації інноваційної діяльності економічних суб'єктів на основі дотримання суб'єктної узгодженості при формуванні оптимальної сукупності методів стимулювання розвитку економіки подано на рис. 4.

Досягнення належного фінансового забезпечення інноваційного розвитку держави неможливе без його обґрунтованого планування, ефективної організації, структурного аналізу, оцінювання результативності, динамічного контролю, що в свою чергу потребує наявності адекватного вимірювання, уособленням якого є система показників. Від якості сформованої системи показників фінансового забезпечення інноваційного розвитку залежать не тільки віддача фінансових ресурсів, а й результативність самої інноваційної діяльності, а отже й динаміка та якість розвитку економіки України.

Таким чином, забезпечення державної підтримки було й залишається ключовим напрямком та пріоритетом політики інноваційного розвитку країни. Ефективність реалізації такої політики залежить від упровадження принципових прогресивних інноваційних змін на основі низки взаємопов'язаних комплексних заходів в усіх складових процесу економічного розвитку.

У структурі останніх досліджень розвитку інноваційної теорії існує гіпотеза про те, що інновації з'являються в економічній системі нерівномірно, а у вигляді кластерів. Перші дослідження загальних підходів щодо інтеграції новацій у конкретний період часу пов'язані з іменами Й. Шум-

петера та Г. Менша. Під кластером інновацій розуміють сукупність базисних інновацій, які сконцентровані на визначеному відрізку часу й у визначеному економічному просторі.

Зростання інтересу науковців до проблеми розвитку кластерів обумовлена тими новими очікуваннями, які можуть бути реалізовані за рахунок їх впровадження в практику функціонування національної економіки у якості інструмента стимулювання розвитку інноваційної діяльності підприємств і забезпечити тим самим підвищення загального рівня конкурентоспроможності економіки. Результати узагальнення світового досвіду наведені в *табл. 2*.

Проблема конкурентоспроможності національної економіки набуває для України все більшої актуальності. За даними 2005 – 2008 років щодо індексу зростання конкурентоспроможності, визначеним Всесвітнім економічним форумом, місце України не є задовільним: якщо у 2005 році Україна була на 85 позиції серед 117 країн за індексом зростання конкурентоспроможності, значно відстаючи від Китаю та Індії (49 та 50 позиція відповідно), Польщі (51 місце) та Росії (75 місце), то хоча у 2008 році її позиція покращилася (72 місце), проте відставання від зазначених країн збільшилося – Росія (51), Польща (53), Китай (17). За рейтингом інвестиційної привабливості Україна постійно займає 125 – 135 позицію серед 185 країн світу. Так, британський щотижневик «Economist» віддав Україні 70 місце (з 82-х можливих) за підприємницькою привабливістю на 2009 – 2012 роки [7].

Світовий досвід свідчить, що значні зміни в організації виробництва як на національному, так і на міжнародному рівнях сприяють створенню територіально-галузевих та інтеграційних об'єднань – кластерів. Кластерний розвиток країн є однією з властивостей сучасного етапу інноваційного розвитку їх економік і вважається таким, що забезпечує підвищення рівня конкурентоспроможності на світовому ринку.

Аналіз результатів процесу трансформаційного розвитку економіки України на засадах інноваційної моделі розвитку дозволяє визначити проблему пошуку нових ефективних шляхів для ринкової економіки, в контексті як механізму організації функціонування підприємств різних галузей економіки,

Таблиця 2

Вихідні дані узагальнення досвіду функціонування кластерів в структурі економік країн світу

Країна	Рівень кластеризації (кількісні характеристики)	Структурна ознака, критерії ідентифікації кластерів	Рівень впливу процесів кластеризації на розвиток економіки країни
1	2	3	4
Фінляндія	9 національних кластерів в структурі галузей промисловості (інформаційний та телекомунікаційний; металургійний; енергетичний; бізнес-послуг; охорони здоров'я; машинобудування; харчової; будівельний)	Економіка повністю кластеризована. Фундаментальні і прикладні дослідження все частіше здійснюються за межами одного кластеру.	Абсолютний вплив на забезпечення високого рівня конкурентоспроможності економіки
Великобританія	154 (потенційно) регіональних кластерів. На півдні переважно у сфері послуг (програме забезпечення, ділові послуги).	Визначають наявність кластеру на основі інтерв'ю з науковцями і представниками приватного сектору з врахуванням рівня концентрації спеціалізованої робочої сили.	Забезпечують 40% загальної зайнятості в Лондоні та 15% - на півночі і заході країни.
Нідерланди	20 мегакластерів. Забезпечують 30% загального виробництва товарів.	Структурний розподіл економіки. За методом Портера визначає 12 крупних взаємопов'язаних конгломератів, а дані соціологічних досліджень свідчать про наявність 60 регіональних кластерів.	Визначає пріоритети інноваційної політики
Данія	29 кластерів. Розподілені на 13 регіональних і 16 національних («комплектних») кластерів. Сформовані за участю 40% підприємств	Політика орієнтації на експорт (забезпечує 60% експорту). Регіональні кластери формуються за критеріями традиційних галузей промисловості (виробництво тканини, одягу, меблів, садівництва), а також на основі використання нових технологій (мобільний зв'язок).	Вагомий вплив на формування політичної стратегії, адаптованої під потреби датських кластерів.

Продовження табл. 2

1	2	3	4
Австрія	16 індустріальних кластерів. Транснаціональні кластери з Німеччиною, Італією, Швеїдарією, Угорщиною, Францією, Великобританією	Визначаються орієнтацією на споживача, горизонтальні і вертикальні відносини. Забезпечують відповідний рівень конкурентоспроможності економіки країни на міжнародному рівні за рахунок формування центрів конкурентоспроможності	Політика стимулювання розвитку зв'язків між дослідними інститутами та промисловістю. Зниження регуляторних бар'єрів інноваційних програм
Німеччина	Дослідження щодо визначення кластерів доки не завершені. Результати отримані тільки у Північній Вестфалії, які свідчать про наявність 11 кластерів	За своєю ознакою є промисловими кластерами.	Визначає пріоритети інноваційної політики
Італія	199 індустріальних районів функціонують на принципах гнучкого і «рівнозначного» співробітництва підприємств малого, середнього та крупного бізнесу	В процесі ідентифікації кластерів використані різні критерії для класифікації індустріальних районів. Доходність компаній є вищою порівняно з ідентичними по країні	Забезпечують 42,5% робочих місць від загальної кількості по країні
Франція	Існує 144 регіональних кластерів і приблизно 82 кластерів, які знаходяться в процесі становлення або носять віртуальний характер	Врахована специфіка місцевої системи виробництва, яка характеризується за відповідними ознаками: місцевої концентрації малого і середнього бізнесу; приналежності малого і середнього бізнесу до однієї чи декількох галузей промисловості; фірми співробітничать і водночас конкурують; наявність фірм підтримки; визначені на основі єдиних норм і культурних традицій	В цілому місцеві системи виробництва відрізняються більш високим рівнем економічного зростання ніж у інших

Діалектика зв'язку та впливу фінансового механізму на інноваційний розвиток економіки України

Продовження табл. 2

1	2	3	4
Іспанія	Присутні 142 регіональних кластера	Місцеві особливості концентрації дрібного і середнього бізнесу. Враховують питому вагу кількості висококваліфікованого персоналу	Формують більш високі відносні показники зайнятості і доходу.
Португалія	Сформовані 33 регіональних кластера	Присутні індустріальні райони з експортною спеціалізацією. Висока ступінь географічної концентрації. Низький рівень взаємодії між фірмами і підприємствами кластера	Неоднорідний розвиток регіонів. Кластери мають високий потенціал для посилення своїх позицій
Норвегія	Виділено 62 регіональних кластера (з них 55 відносяться до промисловості)	При визначенні кластеру враховують три основних критерії: <ul style="list-style-type: none"> ▪ охоплюють ринок робочої сили; ▪ спеціалізований ринок робочої сили; ▪ включає не менш ніж 10 фірм і 200 робочих місць 	Забезпечують 22% від загального рівня зайнятості у країні. Більш високий рівень зайнятості порівняно з аналогічними фірмами
Словенія	Кластери технічного спрямування	Створюється програма національного розвитку кластерів	Забезпечують реалізацію стратегії зростання конкурентоспроможності промисловості
Росія	В різних галузях економіки «спонтанні протокластери», сформовані в межах ключових галузей промисловості (хімічний, нафтогазовий, металургія, машинобудування і ін.)	Кластерний підхід при розробці регіональних програм розвитку. До проблем реалізації кластерної політики в Росії відносять: <ol style="list-style-type: none"> 1 – недостатній розвиток малого бізнесу; 2 – слабкий рівень довіри між основними суб'єктами економічної діяльності; 3 – відсутність факторних умов (в основному – доступу до ресурсів) як бази для розвитку кластерів 	Визначають пріоритетні галузі. Кластерний підхід використовується в процесі розробки регіональних стратегій розвитку

Закінчення табл. 2

1	2	3	4
Україна	Існують територіально-виробничі комплекси (елементи територіальної структури). Активний розвиток кластерних програм на базі формування кластерних об'єднань.	Сформовано в цілому законодавство щодо визначення організаційно-правових форм об'єднань підприємств на базі територіально-виробничих комплексів.	Супроводжують суттєві зміни в галузевій структурі виробництва і продуктивних сил. Планується фінансова підтримка до 50 інноваційних проектів регіонів, в т.ч. тих, які базуються на кластерах. Проекти повинні пройти через «Біржу проектів», яка формується в Україні по стандартам ЮНІДО

Джерело: (узагальнено авторами)

так і механізму його фінансового забезпечення, як одну із центральних проблем. Її вирішення, попри зростання інтересу до нових виробничих систем в Україні, стримується конкретними факторами. Основними з таких факторів сприяння розвитку є: відсутність нормативного визначення самої категорії «кластер», недостатність інформаційного забезпечення щодо реалізації кластерних підходів у реальний сектор економіки, відсутність практичного досвіду та ін. В умовах необхідності впровадження дієвих заходів та розробки інструментів для боротьби із наслідками світової фінансової кризи проблема забезпечення необхідного рівня конкурентоспроможності національної економіки для України залишається достатньо актуальною.

Тому, на нашу думку, у відповідності з головною метою реалізації обраного урядом вектору трансформаційних змін модель інноваційного розвитку визначається в існуючих умовах функціонування національної економіки на загальних засадах створення та розвитку кластерів для забезпечення високих темпів економічного зростання та диверсифікації економіки, а також з метою створення інноваційних кластерів; заохочення об'єднання малих та середніх підприємств у ділові мережі; формування регіональних кластерів підприємств та інституцій; сприяння створенню регіональних промислових кластерів, передусім у найбільш наукоємних і високотехнологічних галузях та виробництвах, здатних кардинально змінити економічний і науково-технічний потенціал промисловості через формування умов для стимулювання попиту на інноваційну продукцію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бажал Ю. М. Економічна теорія технологічних змін. – К.: Заповіт, 1996. – 238 с.
2. Гальчинський А., Геєць В., Семиноженко В. Україна: наука та інноваційний розвиток. – К., 1997. – С. 54.
3. Гриньова В. М. Фінансова реструктуризація промислових підприємств / В. М. Гриньова, А. В. Гриньов // Фінанси України. – 2002. – № 10. – С. 9–14.
4. Егоров С. А. Промышленный кластер как форма производственной кооперации. // Евразийский международный научно-аналитический журнал, – № 27, – 2007.
5. Економічна енциклопедія: у трьох томах. / Відп. ред. С. В. Мочерний. – К.: Видавничий центр «Академія». – Т. 2. – 2001. – 848 с.

6. Зима О. Г. Можливості контролінгу в системі управління інноваційним розвитком підприємства / О. Г. Зима, Г. Ф. Азаренков, О. В. Писарчук // Науковий журнал «Проблеми економіки» науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України. – №4, 2010 р., ISSN 2222-0712. – С. 13 – 17.

7. Інноваційне забезпечення економічного розвитку регіону : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю від дня заснування кафедри фінансів, банківської справи та державного управління ПолтНТУ, 25 – 27 травня 2011 року. – Полтава: ПолтНТУ, 2011. – 226 с.

8. Колодізев О. М. Методологічні засади фінансового забезпечення управління інноваційним розвитком економіки : монографія / О. М. Колодізев. – Х. : ВД ІНЖЕК, 2009. – 278 с.

9. Корецький Ю. М. Формування та реалізація інноваційної політики в регіоні (на прикладі Волинської області): Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.10.01 / Юрій Михайлович Корецький; НАН України; Інститут регіональних досліджень. – Л., 2003. – 20 с.

10. Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2001. – 608 с.

11. Кузнєцова А. Я. Фінансові механізми стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності: Монографія. – Л.: Львів. банків. ін-т НБУ, 2004. – 279 с.

12. Новый энциклопедический словарь. – М.: Большая Российская энциклопедия: РИПОЛ классик, 2007. – 1456 с.

13. Онишко С. В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку: Монографія. – Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2004. – 434 с.

14. Проблеми фінансового забезпечення інноваційного розвитку: Монографія / За заг. ред. Т. А. Васильєвої. – Суми: Видавництво СумДУ, 2009. – 351 с.

15. Федулова Л. І. Фінансова складова в національній інноваційній системі / Л. І. Федулова // Фінанси України. – 2007. – №6. – С. 14 – 21.

16. Яковлев А. И., Косенко А. П. Развитие методов оценки инновационного потенциала страны // Инновационный розвиток України: наукове, економічне та правове забезпечення: тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф., 27-28 жовтня 2006 р. / Упорядники: О. В. Петришин, М. О. Кизим. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2007. – 560 с.

17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tsn.ua/article/hrint/groshi/html>

Наукове видання

**ЛІБЕРМАНІВСЬКІ ЧИТАННЯ – 2011:
економічна спадщина та сучасні проблеми**

Монографія

Під редакцією

д-ра екон. наук, професора Пономаренко В. С.

д-ра екон. наук, професора Кизима Н. А.

Підписано до друку 16.11.2011 р. Формат 60 x 84/16. Папір офсетний.
Гарнітура WarnockPro. Друк різнографічний. Ум.-друк. арк. 19,5.
Обл.-вид. арк. 23,4. Наклад 300 прим. Зам. № 575.

ФОП Павленко О. Г.
61202, Харків, пр. Людвиг Свободи, 20, кв. 152. Тел. (057) 7034021, 3435505.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру України видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції № 379 ДК
від 06.05.2010 р.
Надруковано у ВД «ІНЖЕК», Харків, пр. Гагаріна, 20.
e-mail: vdinzhek@gmail.com; www.inzhek.kharkov.ua